CLASS : 10th (Secondary) **Code No. 1908**

Series : Sec. M/2017

रोल नं० | | | | | | | | | | |

SET : C

संस्कृत

(Academic/Open)

(Only for Fresh Candidates)

शेमुषी (नई पुस्तक)

(Morning Session)

*समय : **3** घण्टे]* *[पूर्णांक : **80***

- *कृपया जाँच कर लें कि इस प्रश्न-पत्र में मुद्रित प्रश्न **16** हैं।*
- *प्रश्न-पत्र में दाहिने हाथ की ओर दिये गये **कोड नम्बर** तथा **सेट** को छात्र उत्तर-पुस्तिका के मुख्य-पृष्ठ पर लिखें।*
- *कृपया प्रश्न का उत्तर लिखना शुरू करने से पहले, प्रश्न का क्रमांक अवश्य लिखें।*
- *उत्तर-पुस्तिका के बीच में खाली पन्ना/पन्ने न छोड़ें।*
- *उत्तर-पुस्तिका के अतिरिक्त कोई अन्य शीट नहीं मिलेगी। अतः आवश्यकतानुसार ही लिखें और लिखा उत्तर न काटें।*
- *परीक्षार्थी अपना रोल नं० प्रश्न-पत्र पर अवश्य लिखें।*
- *कृपया प्रश्नों का उत्तर देने से पूर्व यह सुनिश्चित कर लें कि प्रश्न-पत्र पूर्ण व सही है, **परीक्षा के उपरान्त इस सम्बन्ध में कोई भी दावा स्वीकार नहीं किया जायेगा।***

निर्देश :

(i) प्रत्येकं खण्डम् अधिकृत्य उत्तराणि एकस्मिन् स्थाने क्रमेण लेखनीयानि।

(ii) प्रश्नसंख्या प्रश्नपत्रानुसारम् अवश्यमेव लेखनीया।

(iii) श्रेष्ठाङ्कान् प्राप्तये सुवाच्यलेखोऽपेक्ष्यते।

खण्डः 'क'

(अपठित–अवबोधनम्)

1. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा एतदाधारितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतपूर्णवाक्येन लिखत — 4 × 2 = 8

अस्मिन् वैज्ञानिके युगे समाचारपत्रस्य महत्त्वपूर्णं स्थानं वर्तते। प्रातरेव प्रत्येकं जनं समाचारपत्रं द्रष्टुम् उत्सुकः जायते। सः ज्ञातुमिच्छति यत् अस्माकं देशे-विदेशे च काः मुख्य-घटनाः घटिताः। मनुष्यः सामाजिकः प्राणी अस्ति। स समाजस्य दशां घटनाक्रमं च ज्ञातुम् उत्सुकः भवति। समाचारपत्रम् अस्य जिज्ञासां पूरयति।

प्रश्नाः

(क) अस्मिन् युगे कस्य महत्त्वपूर्णं स्थानं विद्यते ?

(ख) समाचारपत्रेण मानवः किं ज्ञातुमिच्छति ?

(ग) मनुष्यः कीदृक् प्राणी अस्ति ?

(घ) मनुष्यस्य जिज्ञासां कः पूरयति ?

खण्डः 'ख'

(रचनात्मकं–कार्यम्)

2. (क) स्वमित्रं विद्यालयस्य वार्षिकोत्सव विषये लिखितं प्रदत्तपत्रं पठित्वा मञ्जूषातः पदानि चित्वा पूरयित्वा च उत्तर-पुस्तिकायां लिखत —

4 × 1 = 4

परीक्षाभवनम्

तिथिः

प्रिय मित्र रमेश !

नमस्ते।

अत्र कुशलम् (i) ....। अहं स्वविद्यालयस्य (ii) .... वर्णयामि। उत्सवस्यावसरे अस्माकं विद्यालयः (iii) .... भूषितः आसीत्। शिक्षानिदेशकः कार्यक्रमस्य (iv) .... आसीत्। स कार्यक्रमं अतीव प्रांशसत।

गृहे सर्वेभ्यो मम प्रणामाः।

भवतः मित्रम्

क ख ग

मञ्जूषा

मुख्यातिथिः, वार्षिकोत्सवम्, तत्रास्तु, वधूरिव।

(ख) निर्दिष्टं चित्रं दृष्ट्वा प्रदत्तवाक्यानि पठित्वा च मञ्जूषाप्रदत्तैः उचितपदैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा लिखत — 4 × 1 = 4

प्रश्नाः

(i) अस्मिन् .... एकः द्रुमः अवशिष्टः।

(ii) .... द्रुमाः तु काष्ठकारैः छिन्नाः।

(iii) राजमार्गे धूमं .... एकं कारयानम् गच्छति।

(iv) वृक्षाणां संरक्षणेन एव पर्यावरणम् ....।

मञ्जूषा

क्षिपत्, चित्रे, रक्षणीयम्, अन्ये।

खण्डः 'ग'
(पठित–अवबोधनम्)

3. अधोनिर्दिष्टस्य गद्यांशस्य हिन्दीभाषायां सरलार्थः लेखनीयः –

$1 \times 4 = 4$

यां कामपि लक्षणवतीं कन्यां विलोक्य स पृच्छति – भद्रे ! शक्नोषि किमनेन शालिप्रस्थेन गुणवदन्नम् अस्मान् भोजयितुम् ? एवं कृते स हसितावधूतः गृहात् गृहं प्रविश्याभ्रमत्।

अथवा

विदूषकः – एतयोर्यदि पितुर्निरनुक्रोश इति नामधेयम् एतयोर्जननी तेनावमानिता निर्वासिता एतेन वचनेन दारकौ निर्भर्त्सयति।

4. अधोनिर्दिष्टस्य श्लोकस्य हिन्दीभाषायां सरलार्थः लेखनीयः –

$1 \times 4 = 4$

व्यायामं कुर्वतो नित्यं विरुद्धमपि भोजनम्।
विदग्धमविदग्धं वा निर्दोषं परिपच्यते।।

अथवा

निमित्तं उद्दिश्य हि यः प्रकुप्यति,
ध्रुवं स तस्यापगमे प्रसीदति।
अकारणद्वेषि मनस्तु यस्य वै,
कथं जनस्तं परितोषयिष्यति।।

5. अधोलिखितसूक्तिषु ***द्वयोः*** भावार्थः स्पष्टनीयं – 2 × 2 = 4

(क) युष्मद्दर्शनात् कुशलमिव।

(ख) प्राणेभ्यो अपि प्रियः सुहृद्।

(ग) संपत्तौ च विपत्तौ च महतामेकरूपता।

(घ) जीवनं विभवं विना।

6. अधः प्रदत्तं गद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लेखितव्यानि – 3 × 1 = 3

एकदा स कावेरीतीरपत्तने विगलितसमृद्धिं विरलभूषणां कुमारीमपश्यत्। तस्या अतुलितरूपसम्पदाभिभूतः शक्तिकुमारो अचिन्तयत् – सेयमाकृतिर्न शीलविरोधिनी आसज्जति मे हृदयमस्यामेव। तदेनां परीक्ष्योद्वहामि।

(क) विरलाभूषणा का आसीत् ?

(ख) शक्तिकुमारः कुमारीं कुत्र अपश्यत् ?

(ग) सा आकृति कीदृशी न आसीत् ?

7. अधः प्रदत्तं श्लोकं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नयोः संस्कृतेन उत्तरे लेखितव्ये –

2 × 1 = 2

सेवितव्यो महावृक्षः फलच्छायासमन्वितः।

यदि दैवात् फलं नास्ति छाया केन निवार्यते।।

(क) कीदृशः महावृक्षः सेवितव्यः ?

(ख) का न निवार्यते ?

8. रेखांकितपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत – 3 × 1 = 3

(क) सा कन्या अतिथिं स्नानाय प्रेरितवती।

(ख) प्रकृत्याः सन्निधौ वास्तविकं सुखं विद्यते।

(ग) शरीरस्य आयासजननं कर्म व्यायामः इति कथ्यते।

9. प्रश्नपत्रे लिखितान् श्लोकान् विहाय "शेमुषी भाग-2" स्वपाठ्य-पुस्तकात् ***एकं श्लोकं*** संस्कृतभाषायां लिखत। 1 × 4 = 4

खण्डः 'घ'

(अनुप्रयुक्त–व्याकरणम्)

10. (क) अयादिसन्धेः अथवा व्यञ्जनसन्धेः परिभाषां सोदाहरणं हिन्दीभाषायां लिखत। 1 × 2 = 2

(ख) द्विगुसमासस्य अथवा अव्ययीभावसमासस्य परिभाषां सोदाहरणं हिन्दीभाषायां लिखत। 1 × 2 = 2

(ग) करणकारकस्य अथवा अपादानकारकस्य परिभाषां सोदाहरणं हिन्दीभाषायां लिखत। 1 × 2 = 2

11. अधोलिखितानाम् अव्ययपदानां सहायतया रिक्तस्थानानि पूरयत –

$3 \times 1 = 3$

(क) कृपया .... वदतु। (पुनः, कुत्र)

(ख) त्वं प्रातः .... गच्छसि। (विद्यालयं, कुत्र)

(ग) .... कुशली भवान् ? (मिथ्या, अपि)

12. प्रदत्तोपपदविभक्ति-वाक्येषु उचित विभक्ति प्रयोगं कुरुत –

$4 \times 1 = 4$

(क) पिता .... कुप्यति। (पुत्रं, पुत्राय)

(ख) पिता .... सह गच्छति। (पुत्रात्, पुत्रेण)

(ग) .... विना न जीवनम्। (धनस्य, धनं)

(घ) स .... अन्धः। (नेत्राभ्याम्, नेत्रेण)

13. यथानिर्दिष्टं शब्दरूपाणि लिखत – $4 \times 1 = 4$

(क) 'बालक' शब्दस्य सप्तमी बहुवचने।

(ख) 'मुनि' शब्दस्य चतुर्थी एकवचने।

(ग) 'कन्या' शब्दस्य तृतीया बहुवचने।

(घ) 'तद्' शब्दस्य स्त्रीलिंग पंचमी द्विवचने।

14. यथानिर्दिष्टं धातुरूपाणि लिखत – $4 \times 1 = 4$

(क) 'भू' लृट्लकार, म० पु०, द्विवचने।

(ख) 'पठ्' लोट्लकार, उ० पु०, बहुवचने।

(ग) 'पा' (पिब्) लट्लकार, प्र० पु०, एकवचने।

(घ) 'गम्' विधिलिङ्, म० पु०, द्विवचने।

15. अधोलिखितेभ्यः क्रियापदेभ्यः उपसर्गान् पृथक् कृत्वा लिखत –

$3 \times 1 = 3$

(क) अवनयति।

(ख) अधिगच्छति।

(ग) प्रतिवसति।

खण्डः 'ङ'

(बहुविकल्पीय प्रश्नाः)

16. अधोनिर्दिष्टेषु प्रश्नेषु प्रदत्त वैकल्पिक चतुर्षु उत्तरेषु ***एकं*** शुद्धम् उत्तरं लिखत – $16 \times 1 = 16$

(क) 'सु + आगतम्' अत्र किं सन्धियुक्तपदम् ?

(i) सुवागतम्

(ii) स्वागतम्

(iii) सुआगतम्

(iv) सवागतम्

(ख) 'परीक्षितुम्' पदे कः सन्धिविच्छेदः ?

(i) परी + ईक्षितुम्

(ii) परी + क्षितुम्

(iii) परि + क्षितुम्

(iv) परि + ईक्षितुम्

(ग) 'अहर्निशम्' इति पदस्य किं विग्रहम् ?

(i) अहः च निशा च

(ii) अहनि निशा

(iii) अह निशम्

(iv) अहनि अहनि

(घ) 'दशाननः' इति पदे कः समासः ?

(i) द्विगु

(ii) बहुव्रीहिः

(iii) अव्ययीभाव

(iv) तत्पुरुषः

(ङ) 'सुलभः' इति पदस्य विलोमशब्दः ?

(i) सुकरः

(ii) सुखदः

(iii) दुर्लभः

(iv) दुर्लभा

(च) 'सम्पत्तौ' इति पदस्य विलोमशब्दः ?

(i) विपत्तौ

(ii) विपदा

(iii) विपती

(iv) विपदी

(छ) 'शीघ्रम' इति पदस्य पर्यायपदम् ?

(i) यासि

(ii) गच्छसि

(iii) सत्वरम्

(iv) अवसि

(ज) 'पत्तनम्' इति पदस्य पर्यायपदम् ?

(i) वनम्

(ii) नगरम्

(iii) उपवनम्

(iv) काननम्

(झ) 'समाज + ठक्' इति संयोगे किं रूपम् ?

(i) समाजी

(ii) समाजठक्

(iii) सामाजिक

(iv) सामाजिकः

(ञ) 'छदत्वम्' इति पदे कः प्रत्ययः ?

(i) त्व

(ii) कत्वा

(iii) तव्यत्

(iv) अनीयर्

(ट) 'पंचविंशति' इति पदे का संख्या ?

(i) 35

(ii) 45

(iii) 25

(iv) 55

(ठ) '49' इति अंके किं संख्यावाचीपदम् ?

(i) चतुर्दश

(ii) त्रयोदशः

(iii) चतुर्विंशति

(iv) नवचत्वारिंशत्

(ड) 'हृदयग्राही स्पर्शः' अत्र किं विशेष्यपदम् ?

(i) हृदय

(ii) ग्राही

(iii) हृदयग्राही

(iv) स्पर्शः

(ढ) 'कुमारयोः' कुशलवयोः अनयोः पदयोः किं विशेषणम् ?

(i) कुश

(ii) लवयोः

(iii) कुमारयोः

(iv) कुशलवयोः

(ण) घटिकां दृष्ट्वा समयेन रिक्तस्थानं संस्कृतपदेन पूरयत –

(i) रामः प्रातः .... उत्तिष्ठति।

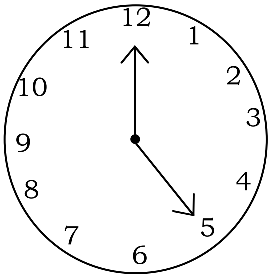

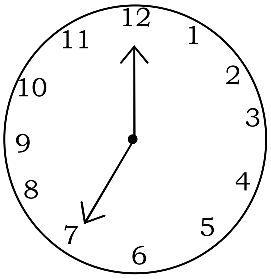
(ii) रमेशः .... विद्यालयं गच्छति।